tion, 1989; KARLÍK, P. – NÜBLER, N., Negace a vid českého imperativu, in: KARLÍK, P. – KRČMOVÁ, M. (eds.), *Jazyk a kultura vyjadřování*, 1998, 159–166; KOSTA, P., Negace a větná struktura v češtině, in: *Č-US* 3, 2001, 117–138.; KRÍŽKOVÁ, H., K voprosu o tak nazyvajemoj dvojnoj negacii v slavjanskich jazykach, *SI* 37, 1969, 21–39; *MČ* III, 1987; RECHZIEGLOVÁ, A.: *On negation in Czech*, 1995; *SČ*, 1998; SEIFERT, W. – WELTE, W.: *A basic bibliography on negation in natural language*, 1987; VACHEK J., Obecný zápor v angličtině a češtině, in: *Příspěvky k dějinám řeči a literatury anglické* 6, 1947, 7–73.

EH

NEGATIVUM

↑Deiktické slovo tvořené především od základů tázacích slov (*kd-*, *kt-*, *kud-*, *kam-*, *c-*, *jak-*) univerzálně prefixem ***ni-*** (*nikdo, nic, nijaký, nikterak, nijak, nikde, nikdy, nikam, odnikud*), okrajově prefixem ***prani-*** (*pranic*). Samostatně je negativní zájmeno *žádný*. V širším smyslu se k nim někdy řadí identifikátory *jiný, jinak, jinde, jinudy, jinam, jindy*, v nichž se vidí význam negace prostorové a časové identifikace; adekvátnější je pokládat je nikoli za **n.**, nýbrž za **alternátory**: *Jinde pršelo / nepršelo* × *Nikde *pršelo / nepršelo*. O funkci **n.** ↑negace.

Lit.: *ČM*, 1981; *ČŘJ*, 1996; *MČ* I, II, 1986; NĚMEC, I., Systém záporných zájmenných příslovcí v staré a nové češtině, *SaS* 39, 1978, 292–294; *PMČ*, 1996.

KO

NEOLOGISMUS

Lexikální jednotka, která se ve vztahu k existujícím jednotkám slovní zásoby současného jaz. vyznačuje novostí, a to jak z hlediska vzniku, tak z hlediska funkčního (funkčně systémového, komunikačního, stylistického). **N.** vznikají z potřeby pojmenovat nové věci, jevy i z potřeby nahradit dosavadní výrazy prostředkem přesnějším n. výraznějším. Vznikají též jako výsledek záměrného hledání (citově, intelektuálně) působivého vyjádření. Bývají i výsledkem spontánního tvoření. **N.** vznikají ve všech komunikačních sférách a útvarech nár. jaz. V tvoření **n.** se mohou projevovat jak obecnější vývojové tendence, tak i ty lexikálněsémantické n. slovotvorné procesy, které nejsou v dané době ještě dost patrné. **N.** se nejenže účastní procesů strukturace a restrukturace slovní zásoby, ale také výsledky těchto procesů za příhodných podmínek stabilizují. **Neologizace** slovní zásoby patří k obecným procesům v jaz. – Protože **n.** jsou svým vznikem vázány na určitou dobu a protože mohou mít určitou stylistickou hodnotu, bývají charakterizovány jako vrstva **dobově příznakových prostředků** současné slovní zásoby. V tomto případě tvoří **n.** protipól prostředků zastaralých a ↑archaismů. – Při určování konkrétních jednotek jako **n.** se uplatňuje obvykle kritérium časové, tj. doba vzniku, dále kritérium jaz. variety (útvaru), v níž **n.** vznikají a v níž se uplatňují (spis. jaz., běžná mluva, slang atp.), kritérium strukturní, které se zakládá na vztahu formy a obsahu, kritérium lexikalizace (zapojení nové jednotky do lexika) a uzualizace (zobecnění v úzu). V některých koncepcích **n.** se klade značný důraz na kritérium psychologické (pociťování novosti ze strany uživatelů). – V rámci **n.** se zpravidla rozlišuje mezi vlastními, **lexikálními n.** a mezi pojmenováními tvořenými a užitými příležitostně,

tj. ↑**okazionalismy**. – Existující **klasifikace n.** odrážejí nejen různé stránky nových výrazů, ale také různé možné přístupy k neologickým jevům. Nejčastěji se uplatňuje třídění **n.** z hlediska strukturního a funkčního. Mezi **n.** z hlediska strukturního se řadí **slovotvorné n.** (*bazénář, hladovkář, stánkař; videozáznam, videokavárna; ekozboží, ekoznačka*), slova utvořená ze zkratek (*eseróčko/eseročko, cédéčko, písíčko/péčéčko*), **přejatá slova** (*gambler, snowboarding*), slova s novým významem, tzv. **neosémantismy** (*divize* „oddělení, skupina, úsek určité organizace, podniku", *hvězdný* „vynikající, špičkový"); **víceslovná (sdružená) pojmenování** (*sametová revoluce, divoká karta, mobilní telefon, daň z přidané hodnoty*) a ↑**frazémy** (*být stejné krevní skupiny, být mimo mísu*). Z hlediska funkčního se za **n.** pokládají mj. ty jednotky, jejichž užití – původně vázané na pracovní, zájmové, sociální prostředí atp. – se mění a spolu s tím se přehodnocuje jejich původní (odborná, profesní, slangová atp.) příznakovost. Platnost **n.** mají i lexikální jednotky, které se kdysi přestaly užívat, ale po určité době se jejich užívání obnovuje (*radní* „člen obecní rady"). Vzhledem k charakteru užití se rovněž jako specifické typy funkčních **n.** vymezují **okazionalismy** a **individualismy**, dále **módní neologismy, dobová slova** aj. – Přistupuje-li se k **n.** z hlediska onomaziologického (tj. od obsahu k formě), jsou označovány jako **nová pojmenování**, při přístupu z hlediska sémaziologického (tj. od formy k významu) se pro jejich označení užívá také termínů **nová slova, nové výrazy** aj. Vymezení **n.** se rovněž řeší na základě zjišťování poměru **n.** a **inovací**. – **N.** existují ve všech obdobích jaz. vývoje, a proto je možno hovořit o **n.** vzhledem k určité časové hranici n. k určité epoše (srov. Husovy, Komenského **n.**, obrozenské **n.**). – V 2. pol. 20. stol. krystalizuje výzkum **n.** v samostatnou nauku – **neologii**. Tvorbou slovníků **n.** se zabývá **neografie**.

Lit.: *Člex*, 1985; HAUSER, P.: *Nauka o slovní zásobě*, 1980; MARTINCOVÁ, O.: *Problematika neologismů v současné spisovné češtině*, 1983; MARTINCOVÁ, O. – SAVICKÝ, N., Hybridní slova a některé obecné otázky neologie, *SaS* 48, 1987, 124–139; MARTINCOVÁ, O. ad.: *Neologie a neografie. Výběr z národních bibliografií*, 1996 (tam další literatura); MARTINCOVÁ, O. ad.: *Nová slova v češtině. Slovník neologizmů*, 1998.

OM

NEUROLINGVISTIKA

Disciplína na pomezí fyziologie mozku, foniatrie a lingvistiky. Zabývá se strukturou a fungováním odpovídajících mozkových center, korespondencemi mezi místem poškození mozku a typy poruch řeči mluvené i psané (dyslexie, dysgrafie; též ↑afázie, ↑agramatismus). Poruchy a omezení v řeči se klasifikují jednak na základě symptomů, jednak na základě toho, které složky řeči jsou omezeny. **N.** má praktické využití v diagnostice poruch řeči, při jejich nápravě a v kompenzační terapii. Též ↑kognitivní lingvistika.

Lit.: LEHEČKOVÁ, H., Neurolingvistika: předmět, metody a historie, *SaS* 45, 1984, 154–157; *International journal of psycholinguistics* 11, 1995, 2 (monotematické číslo).

IN

NEUTRALIZACE

Pův. zrušení fonologické opozice v
↑asimilace znělosti v koncové pozic
nologicky /led/ a /let/, foneticky [let]
je zasažen ↑korelační příznak, zatímc
společné oběma fonémům (↑archifon
ženy. – Pojem se přenáší i na vyšší ja
např. o **n.** negace v ↑zjišťovacích otá
prší?; **n.** opozice ind. a kond. ve větác
B: *Pas mám / Pas bych měl* apod.

Lit.: AKAMATSU, T.: *The theory of neutral*
phoneme in functional phonology, 1988;
tion und Interrogation, 1998; TRUBETZKO
Phonologie, 1939.

NOA (tabuová náhrada, zástupné
slovo)

Slovo nepodléhající tabuovému zák
dit tabuizované výrazy; opak ↑tabu.
pokus mluvou oklamat bytosti oživu
pojetí přírodu. Pokud **n.** zcela vytlač
pojmenování, mohlo podlehnout i on
a být nahrazeno výrazem jiným. Nap
původní ie. název medvěda (ten zach
pojmenování např. v ř. *ἄρκτος* n.
podlehlo opět tabuovému zákazu (
medvěda *ломака, ломыга, ломов*
mat' nebo *пчелух* patřící k *пчела*
č. *dábel* (jehož pravé jméno nesměl
nebyl přivolán) se užívalo **n.** *čert* (
nejasná), ale to opět podlehlo tabuiz
jaz. nahrazeno výrazy *rohatej, ten s*
hláskově změněno tak, aby vyhověl
jeho užití, srov. č. lidové *čechman, č*
něm. *Schwarzmann*), *čerchan, čme*
vzniknout také jakožto projev ↑cap
např. v ukr. dial. označuje *дядько*

Lit.: ↑etymologie, ↑tabu.

NOMINALIZACE

Termín se užívá v gramatikách, kt
vanou souvztažnost mezi (i) *Jde o t*
o to, aby se neprohrálo, ale zpravidl
neprohrál reflektují na principu ↑tra
→ (i)". V podobném smyslu se souv
snaží postihnout i vágní termín ↑k
tedy považuje náhrada věty syntaktic
jádrem je (1) některý z neurčitých
ve výchozí větě přísudkem, tj. (a) i
zemí se dohodly (na tom), že navá
ky → *Vlády obou zemí se dohodly*
plomatické styky; (b) příčestí: *Člov*
být rušen → ***Čtoucí člověk nechce b***
ník: *Dívka odcházela a usmívala se*
usmívajíc se; (2) dějové substantiv
se dohodly (na tom), že navážou d
Vlády obou zemí se dohodly na nav
styků. Podstatou **n.** je tedy zbavení